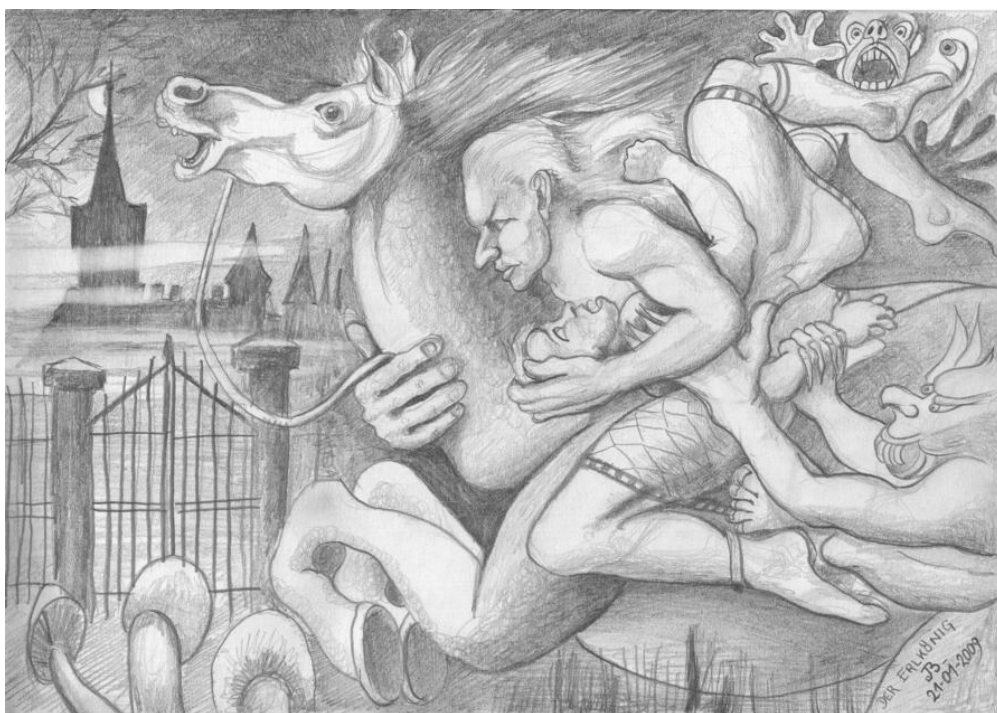

Drie verhalen over vergankelijkheid

Jan Bauwens

Die eerste dagen van november

Voor al ouderen kunnen zich wel eens met een verbazing die grenst aan echte ontzetting uitlaten over het bizarre van de nieuwe namen waarmee in deze tijden kinderen dan toch voor de duur van hun leven worden bekleed: vreemde namen zijn het, volgens hen; onwelluidende namen ook, namen die de spraakorganen op de proef stellen en tenslotte ook namen die zo te horen niet bij mensen passen. Edoch, alles wat nieuw is, klinkt een beetje vreemd en bij nader toezien blijken het vreemde en het bizarre karakter van die dingen dan ook uitsluitend aan die nieuwigheid toe te schrijven: datgene waaraan wij wennen, wordt 'gewoon' en datgene wat in de vergetelhoek geraakt, zal ons al even gauw 'vreemd' voorkomen. Waar nu de wet van de geleidelijkheid heerst, zullen het komen en het gaan van respectievelijk nieuwe en oude dingen, precies door die wet, onopvallend blijven want met mondjesmaat geschieden.

Een mensenleven telt zo'n twintigduizend dagen, zodat dagelijks per twintigduizend mensen er slechts één zal zijn voor wie die dag de laatste is, en op deze wijze wijze verlaten wij allen in de grootste onopvallendheid de wereld. Even onopvallend komen er steeds nieuwe mensen bij, en zij

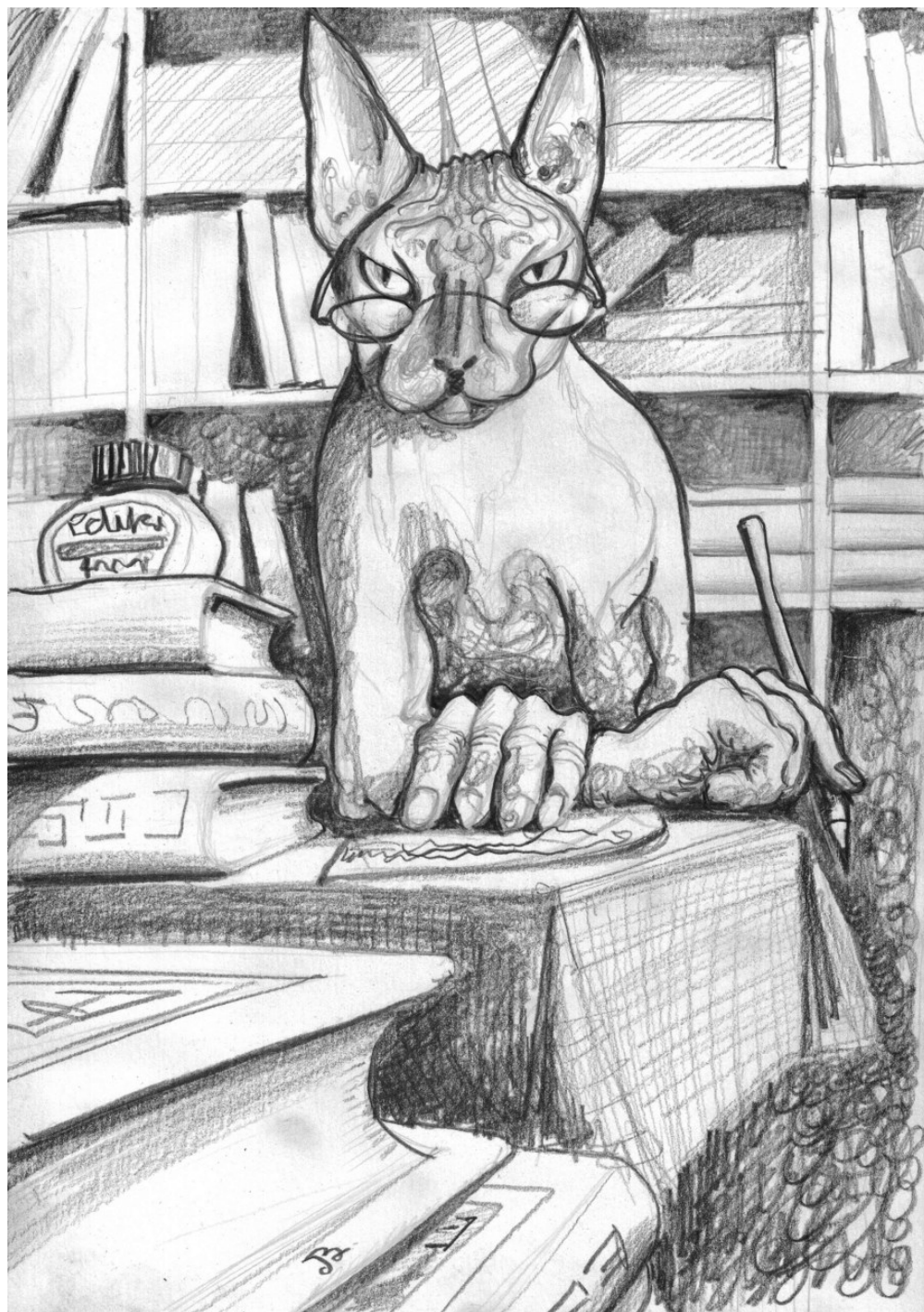
doen dat geleidelijk op tweeërlei manieren: vooreerst omdat zij één per één hier aanbelanden, net zoals zij die weggaan dat ook één per één plegen te doen, maar vervolgens ook omdat zij klein beginnen en dan nog heel traagjes groeien moeten, zodat het alras jaren duurt vooraleer zij op de been zijn en zelfstandig door het straatbeeld

marcheren. Dat tweede aspect der geleidelijkheid vindt men vanzelfsprekend ook bij hen die gaan: behalve dan dat zij één per één 'verdwijnen', verouderen zij ook geleidelijk, wat wil zeggen dat zij afnemen in volume, lichter worden als het ware en ook minder goed te been, om tenslotte binnenskamers te blijven en vervolgens vaak ook nog een tijd bedlegerig te zijn, vooraleer 'afgevoerd' te worden uit de wereld der levenden, om dan voorgoed in de onderwereld te worden neergelaten of kortweg om 'geplant' te worden, zoals men dat in bepaalde gewesten van Vlaanderen durft te zeggen.

Ach, hoe graag schrijven wij, mensen, als het over het minder begeerlijke van het leven gaat, over 'de' mensen, in de derde persoon, alsof wij zelf geen mensen waren, alsof wij de dans ontsprongen! Jammer maar helaas speelt ook hier slechts het illusoire effect van die wet van de geleidelijkheid, zij het dan weer op heel eigen en steeds andere manieren. En zo kunnen we bijvoorbeeld een stad beschouwen, een levendige stad vol mensen, laten we zeggen een stad met vijftigduizend stedelingen. We kunnen ons verbeelden dat we de stad honderd jaar lang bekijken, dat we ze filmen en dat we die film dan in een zeer versneld tempo weer afspelen. De stad bestaat, met haar kerken, kathedralen, straten en lanen, vijvers en plantsoenen, en zo

blijft zij ook bestaan, zij lijkt niet te zijn veranderd al de tijd die honderd jaar geduurd heeft. Maar geen stedeling, geen mens in heel die stad is na het verlopen zijn van amper één eeuw nog dezelfde: allen die er waren, zijn gegaan, terwijl allen die er zijn, er toen nog niet waren: allen zijn ze nieuwelingen, geen mens is nog dezelfde in de stad die nochtans hetzelfde Aalst of Gent van honderd jaar geleden is.

De tijd vaagt definitief alles en allen weg, terwijl de geleidelijkheid waarmee dit gebeurt, de illusie wekt dat alles bij het oude blijft. Derhalve is al datgene wat schijnbaar bij het oude blijft ook illusoir: op de keper beschouwd, bestaat het niet. De Aalstenaars, de Gentenaren, kortom de stedelingen bestaan eeuwig... omdat zij in feite niét bestaan: zij zijn schimmen, ze zijn niets meer dan rolpatronen zoals de rolpatronen in de theaterwerken. Sinds vele eeuwen wordt Schakespeare's *Hamlet* opgevoerd, telkenmale met een springlevende Hamlet, gezond en wel, mét zijn companen en rivalen die het nimmer laten afweten - elk van hen heeft zijn tekst, zijn rol. Eeuwig zijn ze, maar precies daarom ook onbestaande want principieel door eenieder in een handomdraai vervangbaar. Uiteraard bestaat een stedeling op geen andere manier, of beter: op geen andere manier is een stedeling onbestaande.

Een stedeling, een bewoner van een stad, een land, een werelddeel, de wereld... En het is klaar waar we aldus aanbelanden, namelijk bij de illusoire wereld, welke in fel contrast staat met de *aarde* en haar bewoners...

Van de wereld schiet uiteindelijk maar weinig anders over dan zijn decors, zijn rollen en zijn partituren, omdat de wereld op

de keper puur theater is. Dat alles wacht in kasten en in laden, eeuwenlang soms, ongebruikt, om misschien ooit door nieuwe aardbewoners die de nood aan rolpatronen op de schouders voelen drukken, opgenomen te zullen worden. Een beetje hervormd misschien, wordt alles dan opnieuw uitgevoerd, 'gespeeld'. Dat kan eens en tweemaal het geval zijn, maar ook theaterstukken verouderen tenslotte en verdwijnen, en wat rest, zijn al dan niet in steen gebeitelde herinneringen, maar ook voor hen kent de tijd geen genade.

Als de tijd daar is dat de bladeren vallen op een manier zoals beschreven door Verlaine, dan is ook de tijd niet ver meer af dat de botten zullen schieten zoals alleen Van Gogh dat schilderen kon, want het einde geeft het begin altijd de hand. De acteurs zijn telkens nieuw want zij zijn ook vergankelijk, maar het lied dat door de luchten schallen moet, is voor de eeuwigheid bestemd en zal ook duren totdat de tijden allemaal ten einde zijn. Zo lang zullen zich de geslachten vernieuwen, zal het een komen en een gaan zijn zonder weerga en zal de vergankelijkheid van al wat meespelen mag of moet in 't hemelse toneel, enkel worden verbloemd met de wet van de geleidelijkheid en met nog vele andere zaken die zo vernuftig zijn dat hun aanwezigheid aan ons oog volstrekt

ontsnappen zal. "Vreemd" - zo zullen wij zeggen, als wij zaken zien verschijnen die wij niet kennen omdat we ze nooit eerder zagen; "Nieuw" - zo zullen wij oordelen als dingen opstaan die sinds het begin der tijden en met de regelmaat van de klok, doch buiten ons gezichtsveld zich herhalen. Bij niet één van ons duizelingwekkende getal van

hergeboorten, zullen wij het weten dat wij zelf het zijn die opstaan en die weer dezelfde zon zien... terwijl wij nochtans ogen hebben die sinds het begin der tijden bij haar passen.

Panta rei

Panta rei, alles verandert. Het is een vers van de oudste van alle Griekse dichters en filosofen, Herakleitos, en het drukt een waarheid uit die op elk ogenblik door al het bestaande zelf wordt bewezen. Niets blijft wat het is, het wezen van de dingen zelf is verandering, en wie daar nog aan twijfelt moet zich maar eens afvragen of hij - ofwel zij - dezelfde is gebleven. Natuurlijk wel, zegt u, maar kijk eens aan: vanmiddag nog was u bij de groentenboer waar u twee kroppen sla ging halen, een kilo ajuin en verder prei en selder, voor soep. Toen u betaald had en al dat groen in plastic zakjes was gepropt, ging u de deur uit en, in het deurgat zelf, liep u tegen iemand aan die knikte en vriendelijk hallo riep en hoe gaat het nog. U knikte eens op uw beurt, maar u deed dat alleen maar omdat u aan de beurt was om dag te zeggen, want u herkende de persoon in kwestie helemaal niet. Ging het dan om iemand die u voor de gek wilde houden? Beslist niet, maar het is nu eenmaal zo dat mensen die men een lange tijd niet

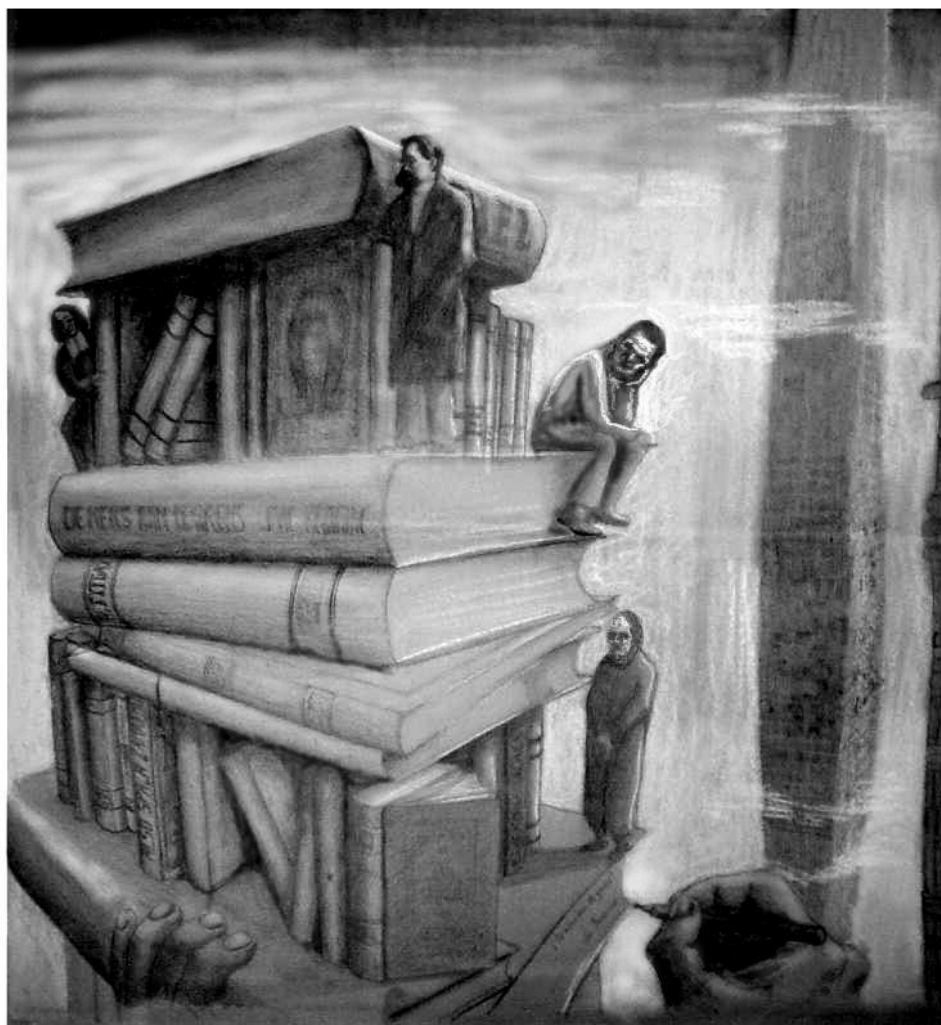
meer heeft gezien, soms helemaal onherkenbaar zijn geworden, en u kunt hen dat niet eens kwalijk nemen want zij kunnen het beslist niet helpen en somtijds schamen zij zich daar niettemin voor en leggen ze u uit dat niet zijzelf het zijn die dat zo geregeld hebben - die onherkenbaarheid en die veroudering en zo - maar wel de tijd, die deug niet van een tijd!

Hij verschuilt zich zoals dat ene van de zeven geitjes in allerlei klokken, pendules, polshorloges, uurwerken en zelfs in zonnewijzers, zandlopers en in nog vele andere tijdmeters die de vorm van huisjes hebben of die althans bewoonbaar zijn. Hij doet wijzers draaien, soms onzichtbaar traag, hij doet in een ogenblik van onaandachtigheid digitale cijfers verspringen, hij doet schaduwen eerst korter en dan weer langer worden, duwt de zon de wereld rond en dan de maan, de sterren en het ganse heelal, hij doet de haan kraaien in de ochtend, de nachtegaal zingen, de uil roepen en de katers klagen in de nacht, maar hemzelf ziet ge niet, hij verschuilt zich achter alles wat hij doet want alles wat hij doet, dient hem tot excuus. Hij verontschuldigt zich voor wat hij wegneemt, tik na tik, door in de plaats iets anders aan te bieden: een tak in de plaats van een tik en een tik in de plaats van een tak, maar wie goed toehoort, zal bemerken dat elk

volgend ogenblik een weinig verschilt van het daaraan voorafgaande, dat de dingen helemaal geen rondedans doen in de tijd om telkens weer terecht te komen waar ze zijn vertrokken en men kan hieruit leren dat er van herhaling nimmer sprake is. Elke tik is een andere tik, net zoals ook elke tak; elke vogel zit als het ware op zijn eigen tak en met elke tik pikt hij een ander graantje op en uiteraard is dat nooit hetzelfde als voorheen.

Hij is niet zomaar een dief, dat kan men beslist niet zeggen, want in de regel geeft hij iets in de plaats van wat hij wegneemt, iets dat er op lijkt, iets dat soms een beetje groter is en soms ook een beetje kleiner, maar gelijken op wat vooraf ging, doet het hoe dan ook. En zeg wel: *in de regel*, want zoals elke regel heeft ook deze uitzonderingen, wat wil zeggen dat hij soms iets wegneemt en dan helemaal niets meer daarvan in de plaats geeft. Iets, of iemand. Maar dat is de tijd, en zo draaien de klokken, helaas in één richting, zo zou men zeggen, maar hoé helaas is het - wie zal het zeggen! - dat de tijd niet terugkeert op zijn stappen, waar hij voorbij gaat, en ook niet op zijn woorden, waar hij spreekt.

P*anta rei*, het klinkt zo schoon in het Oud Grieks - een dode taal sinds vele eeuwen, een taal die, zeggende dat alles voorbijgaat,

zelf voorbijgegaan is en die alleen nog een tijdlang door geleerden zal worden gesproken. Of althans gelezen, want dode talen spreken niet meer, ze liggen daar, uitgezaaid op de bladzijden van oude boeken, onbegrepen, soms nog met pentekeningen geïllustreerd en aldus met de moed der wanhoop pogend om hun inhoud aan het licht te brengen, om de aandacht te trekken, om een glimp op te vangen van de zon die wél nog steeds dezelfde is als deze die ook zij bezongen in die lang vervlogen tijden - maar kiemen zullen deze tekens niet meer, nog slechts een handvol mensen zijn in staat om ze te lezen,

het merendeel onder ons verwisselt letters zoals de alfa, de beta en de gamma met mieren, met krekels of gewoon met krabbels.

Als een dag voorbij is, en een nacht, en het weer klaar wordt, lijkt de dag te herbeginnen, want alles wat men ziet en hoort, herinnert aan de dag voordien. En wij trappen er op den duur ook in en wij gaan dan geloven dat wat wij beleven gewoon de herhaling is van het vertrouwde etmaal, of van het jaar, of van het leven. Vergeeflijk maar niettemin schromelijk is echter die vergissing. Vergeeflijk omdat de wreedheid van het vergaan ons nimmer spaart terwijl wij daar toch geen schuld aan hebben, en zo nemen wij onze toevlucht maar tot een zo zacht mogelijke illusie, en zo liegen wij ons voor dat er niets nieuws is onder de zon, dat alles alleen maar weggaat om terug te keren: de dag en de lente, de tijd van de nacht en die van de koude wintermaanden, onze eigen jeugd en ons bestaan en dat van allen die wij ooit hebben bemind. Ooit keren zij en ook wijzelf terug, zo liegen wij onszelf voor en zo liegen wij het ook voor aan hen: ooit keert het allemaal weer, maar dan in 't dubbel en in 't dik, en ook voorgoed - dat is te zeggen: voor eeuwig en om nooit meer te verdwijnen!

P*anta rei*, men kan dit vers in alle klokken horen en ook lang vergane dichters uit

vervlogen tijden componeerden op die strofen telkens weer die ene waarheid van 't voorbij gaan. Tot op den duur ook die waarheid zelf voor ons voorbijgegaan zal zijn. Uiteraard kan zij geen uitzondering maken voor zichzelf, zij zegt immers niet dat alles behalve zijzelf voorbijgaat; zij zegt dat alles voorbijgaat, zonder meer, en dat wil zeggen: zijzelf inclus. En beslist voelt men het, en weet men het, als ook zij voorbij gegaan is, want dan stopt alles met veranderen, dan staat alles ineens stil, dan wordt alles onbeweeglijk en doods. Want alles is een spiegel van het eigen zijn. En dat is dan weer een andere waarheid, die wel elders, verder, een andere dichter aan het rijmelen brengt...

De tijd vliegt

Elke natuurkundige zal het bevestigen: alles verandert, niets blijft hetzelfde, de verandering zelf is het wezen van alle dingen en zo heeft reeds de 'eerste' Griekse filosoof, Herakleitos, het bij het rechte eind; op grond van alleen al zijn gezond verstand, kan een mens inderdaad bevroeden dat het onveranderlijke niet van deze wereld is.

Maar wat dan gezegd van de tijd? Is de tijd dan een uitzondering op de regel van de verandering? Stroomt de tijd

onophoudelijk en zonder begin of einde, in steeds gelijkmatige porties op ons toe? De tijd valt niet stil: het zijn de batterijen van onze klok die leeglopen en het begeven; en de tijd loopt niet achter of voor: het zijn de minder preciese uurwerken die dat doen. En toch is er wat aan de hand met de tijd, hij lijkt immers alsmar sneller voorbij te gaan.

De oude dorpspastoor van intussen drie generaties geleden waarschuwde de moeders dat naar gelang men ouder wordt, de tijd ook sneller vliegt. Men zei dan maar dat dit een van de vele katholieke 'leugentjes om bestwil' was, een vriendelijke aansporing aan het adres van de grootste werksters aller tijden om maar geen seconde te verliezen. Maar al wie ouder wordt, ondervindt het aan den lijve en men kan zich afvragen of ook jongeren er geen hinder van hebben: vandaag snelt de tijd met veel grotere passen voorbij dan pakweg dertig jaar geleden.

Voor een klein kind zou een dag haast oneindig lang duren, maar de psychologie van de perceptie geeft een uitleg voor dat fenomeen: onze tijdsbeleving is subjectief en wordt gerelateerd aan de tijdspanne die we reeds geleefd hebben. De eerste dag van iemands leven is feitelijk zijn ganse leven zelf; de tweede dag duurt, aldus beschouwd, een half leven lang, terwijl de derde dag nog slechts het derde deel van de beleefde levenstijd bedraagt en zo gaat dat maar door totdat de dagen van een zeventigjarige nog amper één twintigduizendste deel van zijn totale leeftijd bedragen. Misschien is het wel zo dat een mens op jaren precies daarom een beetje vergeetachtig wordt: om de beleefde tijd - althans in de eigen geest of wereld - wat in te

kunnen korten, zodat de dagen eigenlijk weer wat langer gaan duren.

Vertragen doet de tijd naar het schijnt opnieuw in de geest van mensen die recht op hun levenseinde afstevenen of die alvast geloven dat ze dat doen, bijvoorbeeld omdat het vliegtuig waarmee ze zich naar een ver vakantieoord begeven, crasht. Men vertelt over hen dat zich hun ganse leven als het ware voor hun ogen opnieuw afspeelt als in een film. De film in kwestie schijnt elke levensdag bijzonder gedetailleerd te herhalen - iets wat uiteraard onmogelijk was indien de tijd ineens niet heel wat trager begon te lopen.

Vertragen doet de tijd ook als men wacht en naar gelang dat wachten vervelender is, duren de seconden ook langer. Het vervelendste is wachten in de wachtzaal bij de tandarts omdat men dan meestal met pijn te maken heeft en met het verlangen om daarvan verlost te worden. Leed doet de tijd enorm vertragen en de hevigste pijn - die misschien wel de dood aankondigt - zou de tijd wel eens kunnen doen stilstaan. Op die manier krijgt het wat sofistich aandoende gezegde van de allesbehalve sofistische Socrates, er een dimensie bij: dat wij de dood nooit ontmoeten omdat, zolang wij er zijn, de dood afwezig is terwijl, als de dood intreedt, wijzelf er niet meer zijn. Waaronder dan verstaan moet

worden dat na onze dood een andere tijd dan de onze aan het voortduren is - ja, dat elkeen zijn eigen - afgegrensde - tijd heeft zoals die hem is toegemeten en - zoals dat ergens in de bijbel staat, en als ik mij goed herinner is dat in het boek *Prediker* - dat alles zijn eigen tijd heeft en dat er voor alles een tijd is voorbeschikt.

De tijd vertraagt als men wacht en lijdt maar hij gaat daarentegen hollen als men haast heeft. Kan men zijn plezier niet op, dan trekken de uren, de dagen en de jaren gewis zevenmijlslaarzen aan. Bijzonder paradoxaal is wel dat de haast door de tijd zelf wordt ingehaald, maar de tegendoelmatigheid die als een vloek aan het hart van alle dingen bijt, is dan ook niet voor niets het wezen van de Griekse tragedie en aldus van onze eigen cultuur.

Contraproductiviteit maakt mensen gek: we kennen het verhaal van de toren van Babel, het verhaal van de grenzen aan de groei dat een verhaal wordt van vooruitgang die halsoverkop in achteruitgang overgaat zonder dat iemand in staat is om dit vreselijke ongeluk een halt toe te roepen. Maar dit verhaal staat niet alleen, het wordt verteld door vele dingen. Willen wij immers niet allemaal zo oud mogelijk *worden* - en als het maar eventjes kan liefst honderdtwintig jaar -

terwijl geen van ons zo oud wil *zijn*? Geen handel draait immers zo gesmeerd als de handel in producten die de eeuwige jeugd beloven: van zalfjes en pommades tot vitaminepillen en trainingsprogramma's, plastische chirurgie, haarstukjes en figuurcorrigerende kledij. Maar elk angstvallig teruggrijpen naar de jeugd is slechts een verbloeming van de bij voorbaat tot mislukking gedoemde en zo zielige pogingen om, in de tijd, achterwaarts te marcheren; om de klokken hun eigen getik weer in te doen slikken; om de baan van de zon, de maan en de sterren in de tegengestelde richting te doen gaan.

Tegen het voorbijgaan van de tijd heeft men de snelheid van alle dingen opgedreven, hierbij over het hoofd ziende dat zulks aan de gang van de tijd zelf niet raken kan. Andermaal is het tegendeel het geval, want haast en spoed vergen meer concentratie, en concentratie van de zinnen is ook concentratie van de tijd: snelheid comprimeert de tijd in plaats van ons ervan te bevrijden en om één enkele seconde te winnen, zou men in raketten met snelheden die deze van het licht benaderen, vele eeuwen lang door immense ruimten moeten kunnen suizen. Niets absorbeert de jaren zo gulzig als de haast en de angst om ook maar één minuut te zullen verliezen.

Er is wat aan de hand met de tijd; helaas kunnen we dat niet meten, maar we voélen het des te meer en het ogenblik zal komen dat wij ook zullen kunnen zien wat eraan schort: aan de minuten die in het niets verdwijnen, de weken die zò om zijn, de jaren en zelfs de eeuwen die rapper voorbijgaan dan de voortkruipende seconden in de wachtzaal bij de tandarts. Op een dag zullen we het allemaal weten, hoe dat komt. Of misschien ook niet, en dan blijven we zo dom als we heden zijn - tenminste als we niet nòg dommer worden.